

23.12.2017-y., 10/17/1001/0447-son, 05.07.2018-y., 09/18/503/1458-son, 30.10.2018-y., 09/18/884/2128-son; 29.12.2019-y., 09/19/1046/4242-son.

5. O‘zbekiston Respublikasi tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar va savdo vazirligi va davlat bojxona qo‘mitasining 2013-yil 7-fevraldagi “Maxsus yuklar tasnifini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 2, 01-02/12-14-son Qarori // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2013-y., 8-son, 110-modda; 2014-y., 30-son, 377-modda; 2015-y., 4-son, 44-modda.

6. Jinoyat huquqi. Maxsus qism: Darslik. Qayta ishlangan va to‘ldirilgan ikkinchi nashri/ Sh.T.Ikramov, R.Kabulov, A.Otajonov va boshqalar; Mas’ul maharrir Sh.T. Ikramov.-T: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2016-1096 b.

BOJXONA ORGANLARINING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH FAOLIYATIDA IDORALARARO HAMKORLIKNI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI

Maqsudbek Mamasoliyevich Yuldashev

Bojxona qo‘mitasi Shaxsiy xavfsizlik boshqarmasi xodimi,
mustaqil tadqiqotchi

Sarvarbek Abdumutallibjonovich Rahimov

Bojxona instituti Maxsus-huquqiy fanlar kafedrasida boshlig‘i,
siyosiy fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

sarvarbekabdumutallibjonovich@gmail.com, +998-88-701-51-61

KIRISH

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan tizimli islohotlarni ko‘plab rivojlangan davlatlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan e‘tirof etilayotganligi huquqiy, dunyoviy va ijtimoiy suveren davlatni barpo etish maqsadida davom ettirilayotgan chora-tadbirlarni o‘z samarasini berayotganligini anglatadi. Bu o‘rinda, korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida 2016 yil oxirida boshlangan davlat siyosatining alohida ta’kidlab o‘tish lozim.

Korrupsiyaga qarshi kurashish borasida makro darajada amalga oshirilgan ishlarga quyidagi asosiy natijalarni misol keltirish mumkin:

- korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida Qonun, 20 dan ortiq hukumat qaror va farmonlari qabul qilinib, sohaning huquqiy asoslari shakllantirildi;

- Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha Milliy kengash va Agentlik faoliyati yo'lga qo'yilib, sohaning institutsional asoslari yaratildi;

- jinoyatni sodir etgan shaxslarga nisbatan keskin choralar ko'rib, amalga oshirilayotgan ishlarga fuqarolarning ishonchi va hayrihohligiga erishildi.

Shuningdek, 2017 yildan boshlab har yili qabul qilinayotgan korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha yillik dasturlar asosida soha bilan bog'liq muammolar ilmiy-metodologik tahlil qilinib, ko'plab ilmiy ishlar yaratilmoqda. Lekin, ushbu salbiy illatning aholi mentalitetiga singib ketganligi, yo'l qo'yilayotgan yengillashtiruvchi holatlar va boshqa omillar sababli yirik miqdorda byudjetga zarar yetkazuvchi korrupsiyaviy jinoyatlar soni ortib borayotganligi ko'rishimiz mumkin.

Xususan, 2023 yilda korrupsiyaviy jinoyatni sodir etib jinoiy javobgarlikka tortilgan 566 nafar shaxs davlat xizmatiga qayta qabul qilinib, yana ushbu jinoyatni sodir etganligi aniqlangan²⁸⁶. Ushbu faktga e'tibor qaratadigan bo'lsak, sub'ektni bir davlat tashkilotida korrupsiya sodir etish imkoniyati bo'lgan lavozimda xizmat olib borganligi, uning jinoyati aniqlangach boshqa davlat tashkilotiga yoki o'zi xizmat olib borgan idoraga qayta davlat xizmatiga korrupsiya sodir etish imkoni mavjud bo'lgan lavozimga qabul qilinganligi hamda qayta ushbu jinoyatni sodir etganligi bo'yicha xulosa qilish mumkin bo'ladi.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, korrupsiyaga moyil shaxslarni qayta-qayta ushbu jinoyatni sodir etish imkoniyati mavjud bo'lgan lavozimlarga qabul qilinishi davlat tashkilotlarida korrupsiyaga qarshi kurashish yo'nalishida o'zaro ma'lumot almashish va hamkorlikni yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligini ko'rsatmoqda.

Maqolada, bojxona organlarida korrupsiyaga qarshi kurashish yo'nalishida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida erishilayotgan

²⁸⁶ Интернет маълумотлари: <https://daryo.uz/tuxKu4N8>

natijalarning tahlili bilan birgalikda, tizimning boshqa davlat organlari bilan hamkorlik darajasiga e'tibor qaratilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. Korrupsiyaga qarshi kurashishda idoralararo hamkorlik tushunchasi va ahamiyati

Korrupsiyaga qarshi kurashish xalqaro va milliy darajadagi hamkorlikni talab etuvchi murakkab jarayon bo'lib, iqtisodiy integratsiyaning jadallashuvi sharoitida barcha davlatlar tomonidan ushbu hodisani mohiyatini chuqur anglagan holda harakat qilishlarini talab etadi. Shu sababli ham 2003 yil 31 oktyabrda qabul qilingan **BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi**²⁸⁷ preambulasida korrupsiya lokal muammodan butun jamiyat va barcha mamlakatlar iqtisodiyotiga daxl qiladigan transmilliy hodisaga aylanganligiga e'tibor qaratilgan holda uning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida hamkorlik muhim ekanligi qayd etib o'tilgan.

Ta'kidlash joizki, korrupsiyaning oldini olish va unga chek qo'yish bo'yicha davlatlar tomonidan amalga oshiriladigan chora-tadbirlarning samaradorligi nafaqat qarshi kurashuvchi tuzilmalar, balki fuqarolik jamiyati, nohukumat tashkilotlar va jamoalar negizida faoliyat yuritayotgan tashkilotlar kabi ommaviy sektor doirasidan tashqarida alohida shaxslar va guruhlar ko'magi va ishtirokida va ularning hamkorligi doirasida amalga oshirilishi lozim.

Shuningdek, Konvensiyada idoralararo hamkorlik to'g'risida ham tushunchalar berilgan bo'lib, unga ko'ra 38-moddada har bir ishtirokchi Davlat ichki qonunchiligiga muvofiq bir tomondan o'zining ommaviy organlari, shuningdek ommaviy mansabdor shaxslari va ikkinchi tomondan, sodir etilgan jinoyatlar bo'yicha tergov ishlarini olib borishga va jinoyatni fosh etish uchun mas'ul bo'lgan organlar o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish uchun talab etilishi mumkin bo'lgan choralarni ko'rishi lozimligi belgilangan.

Shu o'rinda, korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha idoralararo hamkorlik to'g'risida so'z yuritadigan bo'lsak, uni tashkil etish shartlari,

²⁸⁷ <https://lex.uz/docs/1461329>

huquqiy asoslari va yo‘nalishlarini aniq belgilab olinishiga e’tibor qaratish lozim bo‘ladi.

Xususan, mikro va makro darajada davlat tashkilotlari o‘z tizimlarida mavjud bo‘lgan korrupsiyaviy holatlar hamda ularga aloqador, moyilligi bor bo‘lgan xodimlar to‘g‘risida ma’lumotlarni shakllantirib boradi. Ushbu vazifalar O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 06.07.2021 yildagi “Korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyatini samarali tashkil etishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” PQ-5177-son qarori bilan davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, davlat unitar korxonalari va muassasalari, davlat ulushi 50 foizdan yuqori tashkilotlarda faoliyat yuritayotgan komplaens-nazorat tuzilmalari tomonidan amalga oshiriladi.

Lekin, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni bilan vakolatli hisoblangan tashkilotlarda korrupsiyaga qarshi kurashish masalalari bilan komplaens-nazorat emas **Shaxsiy xavfsizlik tuzilmalari** shug‘ullanishadi. Vakolat va vazifalaridagi farqlarning mavjudligi ushbu davlat tashkilotlarining ma’lum bir maqsad yo‘lida birgalikda harakatlanish imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

O‘tkazilgan tadqiqotlar natijasida, korrupsiyaga qarshi kurashish yo‘nalishida idoralararo hamkorlikning huquqiy asoslari o‘zaro ikki tomonlama memorandum va kelishuvlar, ko‘ptomonlama qabul qilingan qo‘shma qarorlar dorisida amalga oshirilishi maqsadga muvofiq ekanligini ko‘rsatmoqda.

Shuningdek, xalqaro tajribada hamkorlikning yo‘nalishlarini o‘zaro axborot almashish, kuch va vositalardan birgalikda foydalanish hamda tezkor-qidiruv tadbirlarini birgalikda tashkil etish bo‘yicha yo‘lga qo‘yilganligini ko‘rishimiz mumkin.

Korrupsiyaga qarshi kurashishda idoralararo hamkorlikni samarali tashkil etish – sohaga oid davlat siyosatini belgilash, strategiya, dastur va rejalarini ishlab chiqish va amalga oshirish, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarning tizimli sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etishda muhim ahamiyat kasb etadi [1].

Korrupsiyaga qarshi kurashishda hamkorlik Qonunda ham nazarda tutilgan bo‘lib, unga ko‘ra 7-modda bilan ushbu vazifani bevosita amalga

oshiruvchi organlar Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi, Davlat xavfsizlik xizmati, Ichki ishlar vazirligi, Adliya vazirligi, Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti vakolati doirasida boshqa davlatlar organlari va tashkilotlari bilan hamkorlik qiladi.

O'zaro hamkorlikning afzalligini quyidagilar bilan izohlash mumkin:

- bir ob'ekt bo'yicha olingan tezkor ma'lumotlar yuzasidan hamkorlik asosida qo'shimcha axborotlarni kuch va vositalarni ortiqcha sarfisiz qo'lga kiritish imkoniyatini beradi;

- tezkor tadbirlar va profilaktik ishlarning natijadorligi ortadi;

- ma'lum bir tuzilmaning ilg'or tajribasini o'zlashtirish imkoniyati ortadi va boshqalar.

2. Bojxona organlaridagi korrupsiyaga qarshi kurashish va unda idoralararo hamkorlikning zarurati

Iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash vazifasi yuklatilgan bojxona organlaridagi korrupsiyaga qarshi kurashishning dolzarbligini inobatga olgan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev tomonidan huquqni muhofaza qiluvchi organlar orasida birinchi bo'lib bojxona xizmatini "korrupsiyasiz soha"ga aylantirish taklifi ilgari surildi.

Mazkur g'oya asosida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni 27.04.2022 yildagi "Bojxona ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-122-son farmonning 4-ilovasi bilan tasdiqlangan "Bojxona organlarini korrupsiyadan holi tizimga aylantirish DASTURI"ning 23-bandida bojxona organlari bilan jamoatchilik, nodavlat tashkilotlar o'rtasida yaqindan hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali bojxona organlarida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi samaradorligini oshirish maqsad qilib olingan²⁸⁸.

Bunda, korrupsiyaga oid muammolarni o'rganishda bojxona organlarida xizmat olib borayotgan xodimlarning ota-onalari va yaqin qarindoshlari ishtirokida uchrashuvlar tashkil etish, ular o'rtasida anonim so'rovnomalar o'tkazish, xodimlarning yashash joylari, sharoitlarini o'rganish maqsadida mahalla fuqarolar yig'ini va mahalla faollari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish rejalashtirilgan.

²⁸⁸ <https://lex.uz/uz/docs/5998615#6008288>

E'tiborlisi shundaki, bojxona organlarining 30 yildan ortiq bo'lgan tarixi davomida doimiy ravishda xodimlar o'rtasida korrupsiya, huquqbuzarlik va manfaatlar to'qnashuvini oldini olish bilan shug'ullanuvchi tuzilmaning institutsional asosi mavjud bo'lganligi sababli huquqni muhofaza qiluvchi organlar va davlat idoralari bilan hamkorlik masalalari yuqoridagi dasturga kiritilmagan.

Mavjud vaziyat korrupsiyaga qarshi kurashish masalasi bir tashkilot yoki mas'ul davlat organlarininggina emas balki butun bir jamiyatning barcha a'zolarining kompleks yondashuvi asosida amalga oshiriladigan tizimli chora-tadbirlarga muhtojligini ko'rsatganligi sababli hozirda bojxona tuzilmalari ommaviy axborot vositalari, fuqarolar, jamoat birlashmalari, nodavlat notijorat tashkilotlari kabi jamoatchilik nazoratini yurituvchi sub'ektlar bilan ham hamkorlikka alohida ahamiyat qaratmoqda.

Shu o'rinda alohida ta'kidlab o'tish joizki, idoralararo hamkorlik nafaqat bojxona organlari uchun balki boshqa davlat tashkiloti va idoralari faoliyati uchun ham muhim masala hisoblanadi.

Jumladan, o'zida tezkor ma'lumotlar mavjud bo'lgan huquqni muhofaza qiluvchi organlar ob'ektga oid barcha ma'lumotlarni, xususan, uning bojxona operatsiyalarini amalga oshirgan yoki oshirmaganligiga doir axborotlarni ham zudlik bilan qo'lga kiritish imkoniyatini bojxona organlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali qo'lga kiritishlari mumkin bo'ladi.

Bojxona organlarining korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha hamkorlik yo'nalishlarini ikki guruhga ajratish mumkin:

- ichki hamkorlik: O'zbekiston Respublikasi davlat tashkilotlari va idoralari, ommaviy axborot vositalari, fuqarolar, jamoat birlashmalari, nodavlat notijorat tashkilotlari kabilar bilan;

- tashqi hamkorlik: rivojlangan davlatlar va ilmiy markazlar bilan sohaga oid ilg'or tajribalarni o'rganish va almashish yo'lida amalga oshirilayotgan hamkorlik.

Shuningdek, hamkorlikni yo'lga qo'yilishi o'zaro ikki-tomonlama va ko'p tomonlama memorandum, anglashuv akti, qo'shma qaror va xalqaro shartnomalar asosida huquqiy ta'minlanadi.

Masalan, 2020 yil 9 dekabr kuni Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi va Bojxona qo'mitasi o'rtasida korrupsiyaga qarshi kurashish

yo'nalishida hamkorlikni ta'minlash bo'yicha memorandum imzolangan. Hozirda ikki tashkilot o'rtasida memorandum asosida samarali hamkorlik ta'minlanmoqda.

XULOSA

Jamiyatni bulg'aydigan "bakteriya" hisoblanuvchi korrupsiyani butunlay yo'q qilish uchun u mavjud barcha sohalarda xodimlarni "halollik vaksinasi" bilan emlash hamda birlikda harakat qilish maqsadida hamkorlikni yo'lga qo'yish dolzarb masala hisoblanadi. Chunki, bu illat latentligi yuqori bo'lgan jinoiy qilmish bo'lganligi sababli ham kompleks yondashuv asosida qarshi kurashishni taqozo etadi.

Shu qatorida, bojxona organlaridagi korrupsiyaning o'ziga xos xususiyatlari va paydo bo'lish shakli "korrupsiyasiz soha"ni barcha davlat idoralari va tashkilotlarining hamda jamiyatning barcha ishtirokchilarining hamkorligi asosida qarshi kurashish tizimini shakllantirish vazifasini qo'yimoqda.

Zamonaviy bojxona tizimi raqamli ma'lumotlar asosida masofadan turib xizmat ko'rsatuvchi "intellektual" organga aylanib bo'lgan bo'lsada, aniqlanayotgan korrupsiyaviy jinoyatlarning soha imijiga salbiy ta'sirini oldini olishda hamkor tuzilmalarning ko'maklashuvi muhim masala hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Н.К.Самандарова. Коррупцияга қарши превентив чора-тадбирлар тизимида ахборот-таҳлилий фаолият йўналишида идоралараро ҳамкорлик: муаммо ва ечимлар. "Мамлакат миллий манфаатларини таъминлашда ахборот-таҳлилий фаолиятни такомиллаштириш: муаммо ва истикболлар" мавзусидаги республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. СТИБОМ. – Тошкент. 2024. -Б 142.

2. Бикеев И.И. Проблемы отграничения взятки от подарка в России и за рубежом: практика и тенденции. Актуальные проблемы экономики и права, 2013/1(25), 245–249 С

3. Зигерт А. Трансмиграция высококвалифицированного персонала – вызов для кадрового менеджмента. Форсайт, 2008/4(8), pp 10–21